

VINT PREGUNTES SOBRE ELS CONFLICTES IUGOSLAUS

Carlos Taibo

Carlos Taibo és professor de Ciència Política a la Universitat Autònoma de Madrid. Ha publicat, entre altres llibres, *La Unión Soviética de Gorbachov* (1989), *La Europa oriental sin red* (1990 i 1992), *La Unión Soviética (1917-1991)* (1993) i *Las fuerzas armadas en la crisis del sistema soviético* (1993). En col.laboració amb José Carlos LECHADO ha publicat, també, *Los conflictos yugoslavos. Una introducción* (1993 i 1994). És col.laborador del *Club de Amigos de la UNESCO* i de la revista *Noticias Obreras*. Una primera versió d'aquest text va ser publicada pel *Club de Amigos de la UNESCO*, a Madrid, i per *Bakeaz*, a Bilbao.

VINT PREGUNTES SOBRE ELS CONFLICTES IUGOSLAUS

Els enfrontaments que, al començament dels anys noranta, han tingut per escenari les restes de l'Estat federal iugoslau reflecteixen la manifestació, amb una força singular, d'una història que roman soterrada. La seva conseqüència principal ha estat la desaparició d'aquest Estat i la conflictiva configuració, com a entitats independents, de quatre de les repúbliques que l'integraven: Eslovènia, Croàcia, Bòsnia i Macedònia. Les dues restants –Sèrbia i Montenegro– mantenen el que sembla una fictícia "Federació iugoslava". A l'interior de la primera, a Sèrbia, s'ha procedit a abolir la condició de "regions autònomes" de què gaudien dos territoris: Kosovo i la Vojvodina.

1. Quina era, els anys vuitanta, la composició demogràfica de les diverses repúbliques iugoslaves?
2. Per què va entrar en crisi l'Estat federal iugoslau?
3. Quina és la naturalesa dels conflictes iugoslaus?
4. Qui trencà, de fet, l'Estat federal iugoslau?
5. Qui són els que van rebutjar la conversió de l'Estat federal en una confederació?
6. Com van respondre Eslovènia i Croàcia a la ruptura de les regles del joc a l'Estat federal?
7. Hi ha alguna raó de pes en les tesis esgrimides per les autoritats sèrbies?
8. Com es va estendre la guerra a Bòsnia?
9. Què va ser el pla Vance-Owen? Què significa la partició de Bòsnia?
10. Quina és la situació actual a Kosovo i a Macedònia?
11. Què succeeix en el panorama polític intern de Sèrbia i Croàcia?
12. Quin paper ha fet la "comunitat internacional" en la gestació dels conflictes iugoslaus?
13. Quina actitud han pres els diversos estats i blocs d'estats?
14. Quins problemes plantegen els refugiats?
15. Què ha significat, el febrer de 1994, l'ultimàtum de l'OTAN sobre Sarajevo?
16. Què es pot dir sobre una eventual intervenció internacional?
17. Quins nivells ha aconseguit el comerç d'armes en relació amb els conflictes iugoslaus?
18. Per què els moviments per la pau, i l'esquerra en general, han trigat tant a reaccionar davant la deriva dels conflictes?
19. Quin és el panorama previsible per al futur als Balcans occidentals?
20. Què han de reclamar avui els moviments per la pau?

Bibliografia

Per a la reflexió personal i en grup

1. QUINA ERA, ELS ANYS VUITANTA, LA COMPOSICIÓ DEMOGRÀFICA DE LES DIVERSES REPÚBLIQUES IUGOSLAVES?

De nord a sud, la composició demogràfica de cada una de les repúbliques era, en trets generals, la següent:

A *Eslovènia* (20.250 km²; 1.953.000 habitants el 1981; capital: Ljubljana; llengua: eslovè; religió: catòlica),

— un 88% dels habitants eren eslovens, i els croats significaven un 3% de la població; la minoria sèrbia no arribava tan sols a un 2%.

A *Croàcia* (56.540 km²; 4.685.000 habitants el 1981; capital Zagreb; llengua: serbo-croata; religió: catòlica, amb minoria ortodoxa),

— un 74% dels habitants eren croats. Els serbis, un 11%, es concentraven en dues regions: eren majoritaris a la Krajina, fronterera amb Bòsnia, i una minoria significativa a Eslavònia.

A *Bòsnia-Herzegovina* (51.130 km²; 4.516.000 habitants el 1981; capital: Sarajevo; llengua: serbo-croata; religió: musulmana, ortodoxa i catòlica)

— hi havia tres comunitats nacionals de pes: els musulmans configuraven de l'ordre d'un 40% de la població, mentre que els serbis eren una mica menys del 30% i els croats un 17%. Aquests últims es concentraven a l'Herzegovina, limítrof amb la costa dàlmata croata.

A *Sèrbia* (88.360 km²; 9.714.000 habitants el 1981; capital: Belgrad; llengua: serbo-croata, albanès, hongarès; religió: ortodoxa, amb minories musulmana i catòlica),

— si excloem del còmput les regions autònomes de Kosovo i la Vojvodina, els serbis eren un 83% dels habitants. Cap altra comunitat nacional no tenia una presència significativa (així, la més nombrosa de les minories eren els musulmans, que constituïen un 2,5% dels habitants). La situació demogràfica era significativament diferent, tanmateix, a les dues regions autònomes esmentades.

— Així, a *Kosovo* (10.890 km²; 1.980.000 habitants el 1981; capital: Pristina) de l'ordre d'un 80% de la població el configuraven albanesos, mentre que els serbis eren una mica més del 10% dels habitants. A la *Vojvodina* (21.500 km²; 2.050.000 habitants el 1981; capital: Novi Sad), en fi, encara que els serbis eren una clara majoria -més del 60% de la població-, hi havia una important minoria hongaresa, a la qual pertanyia gairebé el 20% dels habitants.

A *Montenegro* (13.810 km²; 625.000 habitants el 1981; capital: Podgorica-Titograd; llengua serbo-croata; religió: ortodoxa),

— els montenegrins eren un 70% dels habitants. A costat seu només es feien notar dues minories de poc pes: els musulmans eren un 13% de la població, mentre que els albanesos en constituïen el 7%.

Per últim, a *Macedònia* (25.710 km²; 2.130.000 habitants el 1981; capital: Skopje; llengua: macedònic, albanès; religió: ortodoxa, musulmana)

— els macedonis aportaven també de l'ordre d'un 70% de la població. Els albanesos, per la seva banda, concentrats a la franja més occidental de la república, significaven una mica més del 20% dels habitants

Afegim-hi un parell d'observacions importants. En primer lloc, pel que fa a l'àmbit iugoslau l'ús del *concepte d'ètnia* correspon al comú en antropologia: ens remet a un grup cultural que mostra determinades singularitats i no a una "raça". En segon lloc, convé precisar que el que aquí hem anomenat "musulmans" no són gent que es defineix primàriament per la seva adscripció religiosa: es tracta de descendents de serbis i de croats que, segles enrere, es convertiren a l'islam. En la majoria dels casos, novament l'adjectiu "*musulmà*" ens assenyala una realitat cultural més que no pas una de religiosa; de fet, molts dels "musulmans" d'avui no són creients.

2. PER QUÈ VA ENTRAR EN CRISI L'ESTAT FEDERAL IUGOSLAU?

Entre les raons que expliquen la crisi de l'Estat federal iugoslau, i la sobtada i poderosa reaparició d'antigues renyines històriques, poden esmentar-se les següents:

2.1. A l'Estat federal iugoslau, l'absència de pluralitat ideològica va anar acompanyada d'un notable grau de *descentralització* que va convertir les repúbliques i les divisions administratives menors en agents polítics de relleu. Entre 1945 i 1990 les tensions internes a l'Estat federal reflectien les baralles “nacionals” entre aquests poders territorials, i no es feien sentir, per tant, en forma d'enfrontaments “ideològics”. Quan els problemes econòmics i la mort del mariscal Tito acceleraren la crisi, les tensions s'aguditzaren, però es mantingueren en el mateix escenari: la desintegració de l'antic règim no va donar lloc –com va succeir a d'altres països de l'àrea– a un enfrontament entre “esquerra” i “dreta”, sinó que es va traduir en una repetició de la tradicional col·lisió entre nacions, producte, primer de tot, de la ruptura de les regles del joc protagonitzada per les autoritats sèrbies. Les baralles “ideològiques” només aparegueren a l'interior de cada una de les repúbliques que integraven l'Estat federal.

2.2. En els dos últims decennis, Iugoslàvia va experimentar una significativa *crisi econòmica*. L'economia es mostrava incapaç de treure profit d'algun dels seus innegables avantatges en comparació amb altres països de l'àrea: La seva descentralització, la relativa focalització en el consum... Alguns elements propers a les economies de planificació centralitzada van adquirir, mestrestant, un vigor renovat, en la forma d'una burocràcia poderosíssima, d'una notable falta d'estímuls o d'una ineficàcia evident en la gestió. El país, que importava amb facilitat les crisis que arribaven d'Occident, no havia aconseguit mitigar agudes tensions internes, com les derivades de l'existència de diferències alarmants de desenvolupament: aquestes configuraven un nord ric (Eslovènia, Croàcia), un sud manifestament empobrit (Montenegro, Kosovo, Macedònia) i un centre a meitat de camí entre una i altra situació (Sèrbia, Bòsnia).

2.3. La crítica situació econòmica va generar diverses *tensions*. Caldria identificar-ne dues.

D'una banda, el grup humà dirigent a la república de Sèrbia va adoptar un discurs nacionalista agressiu amb el propòsit evident de preservar els privilegis adquirits.

De l'altra, una bona part de les elites polítiques d'Eslovènia i Croàcia van apostar, amb major o menor claredat, per l'abandonament d'un estat, el iugoslau, en què apreciaven una rèmora per als interessos econòmics de les dues repúbliques, clarament més desenvolupades.

És important subratllar, de tota manera, que la ruptura de les regles del joc protagonitzada entre 1986 i 1991 per les autoritats sèrbies no va respondre a l'objectiu de posar fre a les *tendències secessionistes a Eslovènia i Croàcia*: en cap dels pronunciaments del nacionalisme serbi en augment no es va recórrer a aquest argument. Com veurem més endavant, les demandes de les autoritats sèrbies es concentraren, molt al contrari, en una agressiva proposta de reconfiguració de fronteres en la qual estaven implícits el reconeixement de la independència d'Eslovènia i de Croàcia, d'una banda, i la mateixa desaparició de l'Estat federal, de l'altra. No hi ha, doncs, una relació causal entre les tensions secessionistes de les dues repúbliques septentrionals i la política de les autoritats sèrbies; aquesta política, això sí, va

venir com anell al dit, a les forces partidàries de la independència d'Eslovènia i Croàcia.

2.4. En un escenari de *notable entrecreuament ètnic*, les “fronteres” entre les repúbliques iugoslaves poques vegades dibuixaven comunitats homogènies, com es dedueix de la resposta a la primera pregunta. Un dels trets que expliquen molts dels conflictes posteriors és la presència de serbis fora del territori de la seva república, fonamentalment en dues regions de Croàcia –Eslavònia i Krajina–, a bona part de Bòsnia i, amb menor intensitat, a Montenegro, Kosovo i Macedònia. Al territori de Bòsnia, i al costat d'una majoria musulmana, existien també –ja ho hem assenyalat– àrees poblades fonamentalment per croats. Ens trobem, en altres paraules, davant d'un espai geogràfic en què s'ha fet sentir un clar encreuament de pobles, el millor exemple del qual és, sens dubte, el cas de Bòsnia.

2.5. La *tensió entre el camp i la ciutat* ha constituït, pel que sembla, una dada decisiva. Els protagonistes de les principals renyines interètniques han estat, gairebé sempre, gent del camp, molt més permeables a discursos nacionalistes agressius i molt més inclinats a invocar antics contenciosos històrics. Els habitants de les ciutats, en canvi, sembla que s'han quedat relativament al marge de moltes de les dinàmiques d'enfrontament.

2.6. Les *forces armades* de l'Estat federal mostraven dues singularitats: la presència massiva de serbis en els escalafons superiors, fet que creava un entorn propici per a una “serbianització”, i l'existència d'unitats de defensa territorial en cada una de les repúbliques, circumstància que els atorgava un cert marge de maniobra militar. El fet que la descentralització afectés les mateixes forces armades va tenir una importància decisiva en el desenvolupament de les crisis posteriors.

2.7. L'*enfonsament dels règims* imperants a la majoria dels estats de l'Europa central i oriental va exercir una influència innegable a Iugoslàvia, els habitants de la qual pogueren comprovar, al final de 1989, de quina manera països que sempre havien quedat enrere en el terreny polític, es col·locaven de sobte a davant.

3. QUINA ÉS LA NATURESA DELS CONFLICTES IUGOSLAUS?

La naturalesa de les crisis iugoslaves remet a una poderosa reaparició de la “història”, en què els elements “ideològics” exerceixen un paper menor. Molts enfrontaments es produeixen entre “ètnies” (cultures, llengües, religions...), i no entre “ideologies” polítiques o sistemes econòmics. Molt en particular, és impossible identificar en l'escenari iugoslau una col·lisió entre “comunisme”, que d'acord amb una interpretació estaria representat per les autoritats sèrbies, i la “democràcia liberal”, representada per les autoritats eslovenes i croates. Hi ha, certament, una significativa oposició, de ressonàncies “ideològiques” evidents, entre el projecte multiètnic i multicultural que una bona part de la població bosniana –la majoria dels musulmans, però també, i amb ells, molts serbis i croats– ha intentat defensar, i el projecte exclusivista i xenòfob avalat pels governs de Sèrbia i de Croàcia.

Més enllà de les observacions anteriors, satanitzar el “nacionalisme” fent-lo responsable de tots els mals és oblidar, si més no, dues coses. En primer lloc, hi ha diversos tipus de nacionalisme: no és comparable el comportament exhibit per un nacionalisme agressiu –el que avui impera a Sèrbia–, el demostrat per nacionalismes que han buscat el diàleg i la cooperació entre ètnies –el dominant entre musulmans bosnians– i el desplegat per una comunitat humana decidida a resistir enfront d'una visible agressió externa –el nacionalisme que es fa notar a hores d'ara entre els albanesos de Kosovo–. En segon lloc, no és sobrer de recordar que en bona mesura els conflictes iugoslaus remetent, com ja hem assenyalat, al comportament de grups humans en el poder –primer el que governa a Sèrbia, més endavant el que impera a Croàcia– que s'han servit del nacionalisme per preservar la seva condició de privilegi: en aquest marc, el nacionalisme més aviat sembla un instrument que no pas la causa primera dels problemes.

Per últim, els conflictes iugoslaus obliguen a distingir, com tantes altres vegades, entre *els pobles i els governs*: no ens trobem davant d'un enfrontament entre comunitats humanes, en el qual unes siguin un model de virtuts i les altres alarmants monstres del mal. El paper central, la dispersió de la població per les repúbliques limítrofes, el control sobre una poderosa maquinària militar i la reobertura d'antigues ferides han col·locat en mans de Sèrbia unes capacitats que no han estat a l'abast d'altres nacions. Els camps de concentració, la “neteja ètnica” i la voluntat d'emprendre revisions a les fronteres no han estat, de tota manera, comportaments privatis dels serbis.

4. QUI VA TRENCAR, DE FET, L'ESTAT FEDERAL IUGOSLAU?

Juntament amb l'efecte combinat dels factors ja esmentats es va fer sentir un element que ja hem avançat: portada pel seu desig de mantenir-se en el poder, l'*elite govenant d'una de les repúbliques, Sèrbia*, va decidir emprendre, encapçalada per Milosevic, un gir radical en el seu missatge polític en benefici d'un nacionalisme de perfils cada vegada més agressius. Milosevic es va encarregar de cridar l'atenció sobre la presumpta discriminació que patien els serbis fora de la seva república. El nacionalisme que prenia forma s'assentava, a més, en la idea que el passat enfortiment de l'Estat federal havia operat sempre en detriment de l'enfortiment de Sèrbia (“una Iugoslàvia forta implica una Sèrbia dèbil”), com ho testimoniaven la creació de repúbliques artificials –Bòsnia, Montenegro, Macedònia–, la usurpació de territoris serbis a la Krajina i a Eslavònia, i la mateixa configuració, com a regions autònomes, de Kosovo i la Vojvodina.

Entre 1986 i 1991 les autoritats sèrbies van cometre diverses *ruptures en les regles del joc* de l'Estat federal:

- Aboliren els estatuts que conferien a Kosovo i a la Vojvodina la condició de regions autònomes;
- Desplegaren un discurs de clara, i eventualment violenta, defensa dels “interessos” dels serbis residents a les restants repúbliques;
- Postularen una oberta recentralització de les relacions internes a l'Estat federal en detriment dels poders republicans;
- Establiren significatives obstruccions a la successió, rotatòria, de la presidència de l'Estat, i refusaren qualsevol projecte polític que posés en qüestió el dret de tots els serbis a viure en un sol Estat.
- En el seu moment no dubtaren de donar suport, en fi, a la configuració a Croàcia i Bòsnia de “regions autònomes” que de fets eren petits estats amb pretensió d'independència.

5. QUI SÓN ELS QUE VAN REBUTJAR LA CONVERSIÓ DE L'ESTAT FEDERAL EN UNA CONFEDERACIÓ?

El 1990 i 1991, i sobretot per l'oposició de les autoritats sèrbies, es va barrar el camí a qualsevol opció federal. Quan la crisi va començar a adquirir perfils perillosos, quatre de les sis repúbliques iugoslaves –Eslovènia, Croàcia, Bòsnia i Macedònia– reclamaren la conversió de l'Estat federal en una *confederació* d'estats lliures i independents. A la llum del que ha esdevingut després, aquest projecte confederal sembla que hauria estat més civilitzat i raonable que el que al capdavant va guanyar terreny: hauria preservat l'existència de polítiques comunes entre les repúbliques, en l'àmbit, per exemple, de la conservació d'espais econòmics conjunts o de la determinació d'una política exterior col·lectiva. Hauria permès, en fi, deixar de banda un escenari on s'apreciaven per tots cantons els efectes de la ruptura de les regles del joc de l'Estat federal impresa per les autoritats sèrbies. Cal no oblidar que en aquest moment tant els EUA com la CE –que rebutjaven qualsevol perspectiva d'aparició de nous estats– donaren suport a la posició del govern serbi.

L'opció desestimada –una *confederació* de repúbliques independents– hauria obert algun camí d'esperança, atès que hauria contribuït a crear un entorn apropiat perquè les eventuais revisions de fronteres s'encaressin d'una manera pausada i consensuada. La preservació de dosis significatives de descentralització, la certificació de la venturosa realitat multiètnica dels diversos països i el reconeixement de la possibilitat d'una nacionalitat múltiple per a tots els ciutadans hauria limitat, en particular, moltes asprors.

6. COM RESPONGUEREN ESLOVÈNIA I CROÀCIA A LA RUPTURA DE LES REGLES DEL JOC A L'ESTAT FEDERAL?

L'augment del nacionalisme serbi va imprimir un auge renovat a les tensions secessionistes a la majoria de les repúbliques restants. Forces polítiques que a primera vista semblaven apostar pel manteniment de l'Estat federal van acabar inclinant-se per l'opció independentista. Això succeí, en particular, a Eslovènia i Croàcia, els parlaments de les quals declararen les independències respectives el juny de 1991.

A *Eslovènia* la decisió es va saldar amb un efímer enfrontament entre les unitats de defensa republicanes i l'exèrcit federal, i amb un reconeixement de fet de la independència de la república; al territori eslovè els serbis eren, no ho oblidem, una minoria exigua. A *Croàcia*, en canvi, durant la segona meitat de 1991 va començar una guerra oberta iniciada per les milícies sèrbies, amb el suport de l'exèrcit federal. En el rerefons del conflicte hi havia el problema dels drets dels serbis presents a Eslavònia i la Krajina, dues regions que foren objecte d'una activa “neteja ètnica” per les milícies sèrbies. La guerra es perllongà fins als primers dies de 1992, quan la CE, encapçalada per Alemanya, va reconèixer Eslovènia i Croàcia.

Cal recordar, de tota manera, que abans de la guerra les autoritats croates es van negar a reconèixer cap tipus d'autogovern en els casos d'Eslavònia i la Krajina. En actuar d'aquesta manera, i mostrar simpaties subterrànies pel règim feixista imperant a Croàcia durant la segona guerra mundial, van tirar llenya a un foc que ja era de per si molt viu. Aquesta circumstància dibuixa, al capdavant, una responsabilitat principal, la de les autoritats sèrbies, i una responsabilitat subsidiària, però ben real: la dels governants croats.

Respecte a la guerra serbo-croata de la segona meitat de 1991 s'ha parlat molt, també, del paper exercit per Alemanya *en el reconeixement d'Eslovènia* i, en particular, de Croàcia.

És innegable, ara com ara, que els moviments alemanys es van veure marcats pel propòsit de consolidar una clara esfera d'influència al nord de l'antic Estat federal iugoslau. A la pràctica, Alemanya va ésser el principal valedor de la independència de les repúbliques septentrionals, sense que això obligui a acceptar, tanmateix, moltes satanitzacions de la política germànica que s'assenten en arguments dèbils: no van ser els alemanys, sinó més aviat les condicions de la política sèrbia, les que impulsaren les declaracions d'independència d'Eslovènia i Croàcia, i encara menys se'ls pot acusar d'estimular els enfrontaments bèl·lics, atès que el reconeixement d'aquestes repúbliques es va produir al cap de mig any d'agressió militar sèrbia. La satanització de la política alemanya més aviat sembla un subterfugi per amagar, en els que la cometen, una aposta decidida, i gens mesurada, pel manteniment dels estats realment existents, i un oblit de les responsabilitats que corresponen a l'expansionisme nacionalista imperant a Sèrbia entre 1986 i 1991. Alemanya va defensar, innegablement, interessos mesquins, però no va ser la principal responsable de la ruptura de l'Estat federal iugoslau.

7. HI HA ALGUNA RAÓ DE PES EN LES TESIS ESGRIMIDES PER LES AUTORITATS SÈRBIES?

Quan les autoritats sèrbies donen alguna explicació sobre el seu comportament, l'argument central sempre és el mateix: l'abandó unilateral, que Eslovènia i Croàcia protagonitzaren, de l'Estat federal va crear problemes molt greus als serbis presents en altres repúbliques, els drets dels quals foren violentats. En conseqüència, la desaparició de la federació va eximir Sèrbia de qualsevol obligació de respecte de les fronteres interrepublicanes existents amb anterioritat a la primavera de 1991.

Aquesta tesi –que, com totes, té alguna cosa de veritat– es fonamenta en un voluntari oblit de la naturalesa de la política desplegada pel govern serbi posteriorment al 1986. Les autoritats sèrbies protesten per una cosa que no va ser sinó una conseqüència del seu mateix comportament: si no haguessin trencat les regles del joc a l'Estat federal, probablement la secessió d'Eslovènia i de Croàcia no s'hauria produït –les responsabilitats corresponents haguessin estat, doncs, unes altres–, i no haurien estat violentats els drets dels serbis presents en aquestes repúbliques.

A part d'això, la constant acusació d'inconstitucionalitat que van rebre del cantó serbi, els *referèndums* d'autodeterminació celebrats a Eslovènia, Croàcia, Bòsnia, Macedònia i Kosovo no va impedir que les minories sèrbies de la Krajina recorreguessin al mateix procediment i que els responsables governamentals de Belgrad vegessin amb bons ulls un altre referèndum, el de Montenegro, que era visiblement favorable als seus interessos. Aquest és un exemple més de com la política de les autoritats sèrbies va mostrar, a la pràctica, un escàs respecte per les normes i els principis.

En fi, els arguments del govern serbi no aconsegueixen explicar quina justificació pot haver-hi per al salvatge mètode emprat: el que s'ha anomenat “*neteja ètnica*”. Hi ha una dramàtica desproporció entre la naturalesa de l'ofensa –la conculcació dels drets dels serbis a diverses regions– i la naturalesa de la resposta –l'ús de la força, en primer lloc, i el desplegament d'operacions de “*neteja ètnica*”, més endavant.

8. COM ES VA ESTENDRE LA GUERRA A BÒSNIA?

Als conflictes a Eslovènia i a Croàcia va seguir, l'abril de 1992, una extensió de la guerra a Bòsnia, on també hi havia significatives bosses de població sèrbia. L'esquema de “culpes compartides” que hem traçat per explicar la crisi croata no serveix per explicar els esdeveniments bosnians, en què és fàcil identificar *una víctima clara*: el gros de la població musulmana i aqueslls croats i serbis que es van posar a costat seu.

El referèndum d'autodeterminació celebrat al principi de 1992 a Bòsnia es va traduir en un suport majoritari al projecte d'una república independent i multiètnica que reproduïa ben clarament el temor de molts bosnians a allò que començava a ser una realitat preocupant: una “Iugoslàvia” en la qual –a la llum del que havia succeït a Croàcia i de la independència d'aquesta última i d'Eslovènia– la dominació sèrbia era un problema claríssim. El govern bosnià, d'altra banda, havia sentat les bases d'un *equilibri* entre les tres principals comunitats residents a la república: musulmans, serbis i croats. Havia garantit, així, un grau notabilíssim de descentralització en la presa de decisions, havia repartit el poder entre les tres ètnies i, sobretot, havia decidit prescindir de les unitats de defensa territorial que corresponien a la república.

La resposta de les autoritats sèrbies, amb el suport novament de l'exèrcit federal, va ser la mateixa que a Croàcia. La “*neteja ètnica*” es va obrir pas a regions molt extenses de Bòsnia, mentre que la capital de la república, Sarajevo, era objecte d'un setge militar constant. Un percentatge elevadíssim de la població, i fonamentalment de la població musulmana, es va veure obligat a abandonar les seves cases i a buscar refugi en altres àrees de la república, a Croàcia o a d'altres països. Amb el temps, les mateixes milícies croates – presents en bona part del territori de Bòsnia– desenvoluparen, també, operacions de “neteja ètnica”, essent la víctima principal, altre cop, la població musulmana.

9. QUÈ VA SER EL PLAN VANCE-OWEN? QUÈ SIGNIFICA LA PARTICIÓ DE BÒSNIA?

Durant bastants mesos la principal concreció de les pressions internacionals per a la resolució del conflicte de Bòsnia va ser l'anomenat *pla Vance-Owen*. En essència, el pla pretenia garantir, si més no formalment, la integritat territorial i la sobe­rania de Bòsnia. Determinava, també, una desena de cantons la direcció política dels quals es fixava d'acord a *criteris ètnics*: en un d'ells el govern estaria encapçalat per musulmans, en altres per serbis i en d'altres, per croats.

Amb el pas del temps, ha perdut importància que el pla que ens ocupa conferís un caràcter legal a una divisió en cantons assentada en visibles i aberrants criteris ètnics. També l'ha perduda el fet que la comunitat internacional confiés que criminals de guerra com Radovan Karadzic –el principal dirigent de les milícies sèrbies de Bòsnia– i Mate Boban –el seu homòleg croat–, no precisament caracteritzats pel seu respecte als drets de les minories, es disposessin a encapçalar el govern d'algun d'aquests cantons. Els qui pensaven que el pla Vance-Owen institucionalitzava els resultats de llargs mesos de sistemàtica “neteja ètnica” podien accontentar-se amb la idea que garantia la preservació de Bòsnia com a estat independent i sobirà.

Però ni tan sols el pla Vance-Owen aconseguí tirar endavant, atès que, a mitjan 1993, la comunitat internacional va acabar donant el vist-i-plau a la proposta serbo-croata de *partició* de Bòsnia en tres estats ètnicament homogenis. Les protestes del govern legítim de la república, que continuava entossudit a defensar una Bòsnia interètnica i intercultural –com la que es manifestava en la seva mateixa configuració, atès que hi participaven musulmans, serbis i croats: no es tractava, per tant, d'un govern “musulmà”–, amb prou feines van servir de res: la comunitat internacional, desitjosa de treure's de sobre un problema enutjós, va preferir donar suport una vegada més als forts i tancar els ulls davant les conseqüències, en aquest cas evidents, del seu comportament. El pla de partició pràcticament posava fi a tota ficció d'Estat comú, i en la línia traçada pel pla Vance-Owen, el seu antecessor en tots sentits, donava suport, a la pràctica, als resultats de la conquesta de territoris per la força.

És significatiu que els dos governs “autoritaris” de la zona, el croat i el serbi, es possessin d'acord per repartir-se un territori, el de Bòsnia, en perjudici evident dels qui hi eren en majoria: els bosnians musulmans. A l'empara del que la comunitat internacional ha decidit premiar, el nou Estat “musulmà” no tindrà gaires motius per preservar la seva voluntat de reafirmació multiètnica, a part de veure's en l'obligació d'afrontar ingents problemes de supervivència. Mentre que és probable que les repúbliques sèrbia i croata de Bòsnia acabin sumant-se als seus estats matrius respectivament, una situació semblant a la de Palestina el 1947-1948 ha pres forma, en fi, en un escenari des del qual, a hores d'ara, es transmet *un inquietant missatge a la resta del continent europeu: els senyors de la guerra s'han sortit amb la seva, han aconseguit moure a profit seu les fronteres, han consolidat formacions político-territorials assentades en la puresa ètnica i ho han fet, a més, amb el beneplàcit de la comunitat internacional*. Encara que l'acord bosnià-croat del principi de 1994 pugui alterar

d'alguna manera aquesta situació, el problema de fons continua essent el mateix.

10. QUINA ÉS LA SITUACIÓ ACTUAL A KOSOVO I A MACEDÒNIA?

Kosovo i Macedònia són possibles escenaris de tensions futures. La situació a Kosovo és extremament delicada des d'anys enrere: les autoritats sèrbies han imposat un autèntic estat de setge del qual és víctima la majoria albanesa. El parlament de Kosovo ha estat dissolt, i al mateix temps s'ha prohibit l'ensenyament en albanès i s'ha abolit la condició de regió autònoma. Un actiu moviment de resistència civil ha sorgit entre els albanesos. Cal no oblidar que els nacionalistes serbis creuen que és a Kosovo on, el 1389, sorgí la nació sèrbia. Sobre el paper s'estan produint negociacions subterrànies entre autoritats sèrbies i representants albanesos, encaminades a propiciar una eventual partició del territori; en sentit contrari, això no obstant, no falten informacions que auguren una nova “neteja ètnica”, aquesta vegada d'albanesos, al territori de Kosovo.

En el cas de *Macedònia* sembla que són majoria les forces polítiques sèrbies que consideren que la república és una creació artificial i que, en conseqüència, reclamen que el seu territori s'incorpori a la “gran Sèrbia”. La pressió de Grècia, fonamentada en l'argument irrisori que Macedònia ha usurpat el nom d'una regió grega, ha impedit durant més d'un any un reconeixement internacional de la república, que finalment ha tirat endavant l'abril de 1993. Tot i així, són molts els països que estan postergant l'intercanvi d'ambaixadors. Macedònia, que pràcticament no té forces armades i que no és, de cap manera, una amenaça per als estats limítrofs, ha estat –i en certa manera encara ho és– la víctima principal de l'embargament internacional contra Sèrbia i Montenegro.

El risc d'una extensió de la guerra a Kosovo i Macedònia va acompanyat d'un altre: el d'una oberta *internacionalització* dels conflictes iugoslaus. En el primer d'aquests territoris, hi tenen interessos Sèrbia, Albània i Turquia, mentre que en el segon, n'hi tenen Sèrbia, Albània, Grècia, Bulgària i Turquia.

11. QUÈ SUCCEEIX EN EL PANORAMA INTERN DE SÈRBIA I CROÀCIA?

Tant a Sèrbia com a Croàcia, s'han fet sentir poderoses tendències, tot i que amb trets diferents, que reflecteixen l'augment d'un nacionalisme agressiu i un *autoritarisme creixent*. En una i altra república els valors militars semblen imperar sobre qualssevol altres, mentre que els efectes de la guerra es fan notar pertot arreu. L'embargament internacional i la dinàmica bèl·lica han generat una greu crisi econòmica, de tal manera que els governs -amb el suport, en aquest cas, d'una bona part de l'oposició- han transmès durant molts mesos un missatge extremament agressiu.

L'autoritarisme en augment a les dues repúbliques que ens ocupen té una seqüela fonamental: posa fi dràsticament a la descentralització d'abans, circumstància que pot tenir efectes molt greus en la mesura que dificulta la resolució dels conflictes en un escenari manifestament multiètnic. Malauradament, gairebé no tenen força els moviments polítics que reflecteixen el pes d'una “societat civil” resistent davant de les imposicions dels estats. Tant a Sèrbia com a Croàcia l'oposició democràtica i dialogant avui dia és molt dèbil.

Moltes dades indueixen a pensar que a Sèrbia i a Croàcia poden acabar per consolidar-se règims polítics que potser mereixin, pròpiament, l'adjectiu de “feixistes”: règims tendencialment totalitaris que han fet del concepte de superioritat ètnica l'element central de la seva vertebració i que semblen disposats a fer-ho valer dins i fora de les seves fronteres.

12. QUIN PAPER HA EXERCIT LA “COMUNITAT INTERNACIONAL” EN LA GESTACIÓ DELS CONFLICTES IUGOSLAUS?

Els conflictes iugoslaus tenen una *arrel fonamentalment endògena*: són antigues renyines entre pobles i nous problemes entre les elites polítiques els que han provocat l'esclat recent d'aquests conflictes. Per això, atribuir a la “comunitat internacional”, o a alguns dels seus membres més assenyalats, un paper rellevant en la gestació dels contenciosos iugoslaus sembla excessiu. Naturalment que cal recordar, això sí, que la crisi i la posterior desaparició del sistema i del bloc soviètics tenen alguna cosa a veure amb els conflictes iugoslaus: tot i que de cap manera no en són la causa, sí que han proporcionat un entorn internacional en què la manifestació de tensions com les que ens ocupen era més factible.

La deriva posterior dels conflictes iugoslaus sí que ha implicat, això no obstant, un cert grau d'influències externes que no resten valor, malgrat tot, a l'argument inicial: els conflictes continuen responent, en els seus aspectes fonamentals, a tensions “internes”. Cal no oblidar, de tota manera, que determinats comportaments dels estats forans han tingut efectes rellevants. El rebuig d'una solució confederal, el 1990 i el 1991, va ser un lamentable error d'una CE entossudada a preservar les fronteres i els estats derivats de la segona guerra mundial, com ho van ser alguns del termes de la política alemanya –evidentment guiada per interessos molt específics–, o com ho ha estat, al capdavant, el suport indiscriminat ofert al pla Vance-Owen i altres propostes semblants.

13. QUINA ACTITUD HAN PRES ELS DIFERENTS ESTATS I BLOCS D'ESTATS?

Sigui quina sigui la perspectiva d'anàlisi, i malgrat l'afirmació feta anteriorment, és evident que el comportament de la “comunitat internacional” pel que fa als conflictes iugoslaus *deixa molt a desitjar*. La diferència en l'actitud, i en els moviments, que l'ONU ha mostrat en relació amb les successives crisis, i l'adoptada en el passat respecte del conflicte del Golf, és palesa, com ho és la submissió que el màxim organisme internacional demostra envers els interessos de les grans potències.

Referent a això, el comportament de la CE és ben gràfic. Clarament superada pels esdeveniments, dividida pel que fa a les opinions i dependent, en molts casos, de les peculiaritats de cada un dels estats membres, la CE no ha dubtat a donar suport a ostentoses conculcacions del dret d'autodeterminació i ha reaccionat sempre tard a l'ús de la força. La pràctica pacífica de la fórmula referendària no aconseguí, a part d'això, el que sí que aconseguiren unes setmanes de sagnant conflicte bèl·lic: el reconeixement de la independència de les noves repúbliques. La CE ha estat ostatge, en fi, d'interessos particulars, com els esgrimits per Alemanya en els casos d'Eslovènia i Croàcia -ja ens hi hem referit-, o per Grècia en el de Macedònia. Siguin quines siguin les opinions, és innegable que hi ha hagut de tot menys una política comunitària disposada a fer valer, amb urgència, consensos i principis.

Amb aquests antecedents, i després d'un període d'incertesa, no és difícil imaginar el futur. Pel que fa a la Unió Europea bé pot donar el vist-i-plau al que en uns casos –Croàcia– sembla una activa revisió de fronteres cridada a ratificar els efectes de les polítiques de “neteja ètnica”; en d'altres –Bòsnia-Herzegovina–, la desaparició d'un Estat independent i sobirà, i en un tercer –Kosovo–, la consolidació de les arbitrietats i dels abusos protagonitzats pels dirigents serbis. Ens trobem, en resum, davant d'un triomf més –i aquesta és la tònica comunitària– dels interessos sobre els principis.

Malgrat les aparences, no són gaire diferents les coses que es poden dir respecte de la política nord-americana. Suposadament més inclinats a defensar principis i drets, en realitat els EUA no han fet valer cap de les seves amenaces: ni han intervingut militarment, ni han garantit el subministrament d'ajuda humanitària, ni han rebutjat una aberració política com és el pla de partició de Bòsnia. Mentrestant, la Federació Russa no ha fet gairebé res més que ratificar antigues tendències històriques que l'apropaven a Sèrbia i al seu món. La “serbiofília” traspua per tots els corrents polítics a Rússia, i no tan sols per aquells que s'han identificat com a “conservadors” o “ultranacionalistes”.

Per moments es fa evident, mentrestant, que l'antiga Iugoslàvia no és una zona d'interès especial per cap de les potències. Difuminat el conflicte Est-Oest, el seu relatiu atractiu d'abans també s'ha diluït. No hi ha, d'altra banda, riqueses naturals que aconsellin l'adopció de mesures correctores dràstiques, com les desplegades enfront d'Iraq el 1991. El cost de vides humanes que una operació militar a Bòsnia reclamaria sembla excessiu a la llum dels interessos en joc, en un escenari on -diguem-ho un cop més- els principis amb prou feines compten.

No podem oblidar, tanmateix, el que la “comunitat internacional” ha fet després d'asseure a la

taula de negociació, primer autèntics criminals de guerra responsables de salvatges operacions de “neteja ètnica”, i a continuació limitar-se a acceptar, sense més ni més, els seus arguments. Les tesis esgrimides pels negociadors serbis –i el mateix podria dir-se dels croats– es caracteritzen per la dramàtica invocació dels arguments més variats: si a la Krajina el que valia era una notòria presència demogràfica, a Kosovo s'esgrimia el pes històric d'una regió en la qual el nacionalisme serbi en augment veia el seu propi origen, a Bòsnia s'invocava un cadastre llunyà que, pel que sembla, atorgava als serbis la possessió d'un 60% de les terres i... a Eslavònia oriental es recordava escuetament, que les milícies sèrbies havien guanyat la guerra. Com es pot deduir fàcilment, cap d'aquests arguments no té res a veure amb la democràcia o amb els principis del dret internacional.

14. QUINS PROBLEMES PLANTEGEN ELS REFUGIATS?

Un dels fets que singularitzen els conflictes iugoslaus és la visible falta de preocupació que molts del combatents han demostrat pel que fa a la destinació dels civils afectats pels enfrontaments. Encara que aquests puguin parar, és difícil que a curt i mitjà termini es resolguin els efectes de les polítiques de “neteja ètnica” aplicades. Al marge de les víctimes mortals, el principal d'aquestes efectes és un massiu cabal de *refugiats*. Potser el nombre d'aquests últims s'eleva avui a tres milions de persones; és superior, de moment, la xifra dels que han rebut algun tipus d'assistència.

Les repúbliques més afectades pel fenomen dels refugiats són, per aquest ordre, Bòsnia, Croàcia i Sèrbia. Molts dels refugiats bosnians han trobat un refugi precari, dins de la mateixa república, en enclavaments assetjats per milícies sèrbies –Gorazde, Tuzla, Zepa, Srebrenica, Bihac– o croates –Mostar–. Unes 600.000 persones es van poder refugiar anteriorment, abans que Croàcia tanqués les portes, a la costa dàlmata d'aquesta última república. Són bosnians, d'altra banda, la majoria dels més de 400.000 refugiats que han abandonat el territori de l'antiga Iugoslàvia, i que resideixen fonamentalment a Alemanya, Àustria, Hongria i Suècia.

La major part dels refugiats que abans vivien a la república de Croàcia procedeixen de les dues regions ocupades per les milícies sèrbies des de 1991: la Krajina i Eslavònia. Des de l'alto al foc signat per serbis i croats, el gener de 1992, no s'ha produït –i aquesta és una dada que, malauradament, pot il·luminar el futur d'altres zones– el retorn de cap població. A Croàcia el problema dels refugiats se suma a una situació econòmica molt delicada. La primera reacció de les autoritats va ser, com acabem d'assenyalar, l'establiment, el juliol de 1992, d'importants restriccions a la immigració bosniana, a les quals va seguir la prohibició manifesta de creuar les fronteres.

La majoria dels refugiats presents a Sèrbia procedien de Bòsnia, encara que també hi havia un nombre significatiu de gent originària de Croàcia. Dos fets han singularitzat, tot i així, la situació sèrbia. D'una banda, un nombre indeterminat dels refugiats eren utilitzats per “repoblar” zones “netejaes” a Croàcia i a Bòsnia; aquest fenomen s'havia fet sentir també, pel que sembla, a la Vojvodina. De l'altra, les tensions que suscitaven els refugiats –en la immensa majoria es tractava de serbis– eren sensiblement menors que les que es registraven a Croàcia, o ho foren com a mínim fins que, a la primavera de 1993, Belgrad va semblar que assumia una política més concessiva respecte a Bòsnia i s'accentuaren els problemes econòmics a Sèrbia.

El problema dels refugiats amenaça ser un problema permanent en els pròxims anys. Difícilment es pot entendre que una resolució pacífica dels conflictes iugoslaus tiri endavant si no hi ha garanties expresses per a un lliure retorn de totes les poblacions a les seves llars. La situació actual és, de tota manera, una demostració més de la mesquinesa d'una comunitat internacional que, amb honroses excepcions, ha preferit girar-se d'esquena a les necessitats d'uns quants milions de refugiats, i a hores d'ara no li repugna la creació d'autèntics *ghettos* fronterers.

15. QUÈ HA SIGNIFICAT, EL FEBRER DE 1994, L'ULTIMÀTUM DE L'OTAN SOBRE SARAJEVO?

Pel que fa a Bòsnia, l'any 1994 va començar amb tres novetats significatives. En primer lloc, el febrer, l'OTAN va fer un *ultimàtum* perquè les milícies sèrbies retiressin l'artilleria pesada dels voltants de Sarajevo. Al cap d'uns dies, la retirada va ser una realitat. L'ultimàtum, que pretenia fer valer una antiga resolució del Consell de Seguretat de l'ONU per la qual s'establien “zones de seguretat” a sis ciutats bosnianes, amb prou feines ha tingut continuació, això no obstant, en els altres cinc enclavaments: Zepa, Srebrenica, Gorazde, Tuzla i Bihac. Hi ha qui opina, d'altra banda, que la retirada d'efectius i dispositius de la regió de Sarajevo es traduirà en un rearmament a d'altres àrees de Bòsnia-Herzegovina.

En segon lloc, s'ha fet evident l'alineament de la Federació Russa amb les autoritats sèrbies. Rússia, que ha contribuït a reforçar una delicadíssima distinció –la que estableix cascos blaus “amics” i cascos blaus “enemics”–, ha ratificat la seva claríssima aposta per la partició ètnica de Bòsnia. D'acord amb una interpretació, tant l'ultimàtum de l'OTAN com la renovada presència russa obeeixen a un mateix propòsit; aconseguir que els fronts es mantinguin tal i com estaven al principi de 1994 i evitar, en particular, una ofensiva militar per a la qual, segons que sembla, s'estava preparant el govern bosnià. Si aquesta última es portés a terme –no ho oblidem– la guerra es prolongaria i l'esquema de partició ètnica vigent en les negociacions de Ginebra entraria en una crisi agudíssima, en detriment dels provisionals vencedors: els governs de Sèrbia i Croàcia. D'acord amb aquest punt de vista, les potències occidentals i Rússia estarien intentant legitimar, un cop més, els resultats de dos anys de neteges ètniques a Bòsnia.

En tercer lloc, en fi, i després de pressions nord-americanes, el govern croat sembla que ha modificat les seves posicions de 1993: els escassos progressos en territori bosnià han provocat un significatiu retorn al que Croàcia deia que defensava abans de la seva activa intervenció a Bòsnia-Herzegovina. L'incipient *acord bòsnio-croat* sembla conduir a un efectiu alto al foc, però presenta notòries limitacions: depèn, en la seva aplicació, de la dinàmica d'acostament/confrontació entre els governs de Sèrbia i de Croàcia; amb prou feines si afecta un 30% del territori de Bòsnia i, en fi, no són gaire clares les seves conseqüències sobre els plans de partició ètnica que es continuen manegant a Ginebra. En últim terme, la mateixa deriva interna a Croàcia tant pot contribuir a ratificar les aproximacions al govern de Bòsnia com, al contrari, traduir-se en una aposta per al repartiment del gros d'aquesta última entre les dues grans potències regionals: Sèrbia i Croàcia.

16. QUÈ ES POT DIR SOBRE UNA EVENTUAL INTERVENCIÓ INTERNACIONAL?

En parlar del paper de la “comunitat internacional” en la deriva dels conflictes iugoslaus amb prou feines s'ha fet menció d'una paraula clau: *intervenció*. Tanmateix, durant mesos la major part de les dades referides a les actituds de la “comunitat internacional” han apuntat a una contradicció: mentre que les declaracions oficials informaven d'una intervenció militar que s'anunciava immediata, a la pràctica les potències occidentals mostraven una reticència general a tirar endavant els seus compromisos. La conseqüència era clara: la “comunitat internacional” més aviat optava per posar pedaços -embargament contra Sèrbia i el seu suport de Montenegro, zona d'exclusió aèria a Bòsnia, el mateix pla Vance-Owen- en el procés d'enfrontament-negociació. Tots aquests pedaços reflecteixen la voluntat de buscar fórmules que, tot i no resoldre cap qüestió crucial, fessin creure que la “comunitat internacional” estava prenent cartes en l'assumpte amb absoluta seriositat.

A part d'això, la qüestió de la intervenció plantejava un sens fi de problemes, i això encara quan era fàcil convenir que hi havia modelitats d'intervenció preferibles a algunes actituds no intervencionistes. No es podien oblidar, això no obstant, les enormes limitacions i els riscos que comportaven sempre les solucions estrictament militars. Al marge d'això, els qui reclamaven obertament una intervenció militar rarament es prenién la molèstia d'explicar amb detall què entenien com a tal, quins eren els mitjans i els objectius que invocarien i quina instància o instàncies havien d'anar a càrrec de la iniciativa.

Probablement no eren gaires els qui rebutjaven de pla una intervenció que se saldés amb el menor cost de vides possible, que invertís els resultats de les conquestes territorials i que permetés el retorn de la població als seus llocs d'origen. Però no queda clar que la “comunitat internacional” concebés en cap moment una intervenció ajustada a termes com aquests. Molt al contrari, ha donat mostres, en diverses ocasions, d'una visible voluntat d'acceptar les martingales més lamentables. Mentrestant, la intervenció no garantia de cap manera la resolució dels *problemes de fons*. El fet que la “comunitat internacional” hagi donat suport, més malament que bé, a les propostes de partició ètnica de Bòsnia il·lustra, alhora, com n'està de lluny una intervenció –per quin motiu portar-la a terme si els resultats es poden recrear en una taula de negociacions– i la possibilitat, molt sòlida, que aquesta intervenció deixi les coses tal com estan.

17. QUINS NIVELLS HA ACONSEGUIT EL COMERÇ D'ARMES EN RELACIÓ AMB ELS CONFLICTES IUGOSLAUS?

Els conflictes iugoslaus no han reclamat, com d'altres, una formidable expansió del comerç internacional d'armaments. Ha estat així, sobretot, per una raó: la part més poderosa –les milícies sèrbies que han operat a Croàcia i Bòsnia– han heretat, de fet, els *arsenals corresponents a l'exèrcit federal iugoslau* que, no ho oblidem, era la quarta força armada del continent europeu, després dels exèrcits soviètic, francès i britànic. A partir de 1991 sembla haver-se verificat una autèntica “serbianització” de l'exèrcit federal iugoslau, de la cúpula del qual han desaparegut els militars “iugoslavistes”, més aviat contraris a emprar les unitats federals en la “resolució” de conflictes entre les repúbliques. L'esforç que les autoritats sèrbies han realitzat per mantenir en peu la ficció d'una Federació iugoslava integrada per Sèrbia i Montenegro guardava alguna relació, per cert, amb el disseny de mantenir tranquils molts d'aquests militars “iugoslavistes” que veien amb mals ulls l'esmentat procés de serbianització.

Al marge de tot això, és innegable, tanmateix, que totes les parts contendents han adquirit armes de l'exterior. Això ha estat particularment evident en el cas de Croàcia, també ho fou en el de Sèrbia fins que l'embargament internacional sobre la república es va estrènyer, i va començar a ser una realitat el 1993 en el cas de Bòsnia, que en virtut de procediments diferents ha aconseguit accedir a nombroses armes lleugeres. Com a mínim *una cinquantena de països han venut armes* a alguns dels bàndols contendents.

Malgrat que les transaccions, com ja hem assenyalat, no han aconseguit l'espectacularitat d'altres conflictes, no podem oblidar el paper central que la *lògica militar* ha assumit en els últims anys en territori iugoslau. És significatiu, per exemple, que els màxims dirigents serbis i croats a Bòsnia-Herzegovina siguin, de fet, autèntics cabdills paramilitars. Cal recordar, de tota manera, que no han faltat apostes consistentes per un altre tipus de comportaments. Esmentem els tres casos més significatius. El primer no és altre que la ja citada desmilitarització avalada el 1991 pel govern de Bòsnia en renunciar a les unitats de defensa territorial que estaven sota el seu comandament. El segon és el moviment de desobediència civil no violenta protagonitzat, des de feia cinc anys, per la majoria albanesa. El tercer, en fi, el configura la resistència a la conscripció que han demostrat desenes de milers de ciutadans serbis i de Montenegro; per cert que la CE s'ha negat a reconèixer la condició de refugiats polítics als “insumisos” procedents de Sèrbia i Montenegro.

18. PER QUÈ ELS MOVIMENTS PER LA PAU, I L'ESQUERRA EN GENERAL, HAN TRIGAT TANT A REACCIONAR DAVANT LA DERIVA DELS CONFLICTES IUGOSLAUS?

En el cas dels *moviments per la pau* s'han donat, si més no, dues circumstàncies. La primera no és altra que la crisi que aquests moviments travessaven *des d'abans* de l'esclat dels conflictes iugoslaus: la desmobilització era una dada innegable des que, al final dels vuitanta, les negociacions de control d'armaments experimentaren un gir significatiu. A part d'això, la naturalesa dels conflictes iugoslaus, i en particular la impossibilitat d'encasellar-los en l'esquema clàssic de la “guerra freda” i de l'enfrontament entre blocs, va fer que els moviments per la pau s'enfrontessin a tasques “teòriques” molt àrdues. Van trigar a prendre consciència, a més, d'alguna cosa que a hores d'ara sembla evident: el fet que els EUA no siguin una part central en un conflicte no justifica de cap manera la inacció d'uns moviments, els pacifistes, la presència i les propostes dels quals són particularment necessàries en crisis com les que s'han desenvolupat a l'antiga Iugoslàvia.

En el cas de l'“*esquerra*” entesa en un sentit més general, cal recordar que ha trobat grans dificultats per encarar els esdeveniments registrats a l'Europa central i oriental. En molts casos els seus representants han reflectit, a part d'això, una adhesió inequívoca al manteniment dels estats realment existents; a la pràctica, aquesta circumstància ha propiciat que donessin suport, tot i sense voler-ho, a la política de les autoritats sèrbies, i que rebutgessin el que hi havia de racional en la reacció de les repúbliques secessionistes. Tampoc no han faltat a l'esquerra forces polítiques que han assumit, d'una manera acrítica, una visió manifestament desencaminada: la que invitava a concloure que en els conflictes iugoslaus hi havia un enfrontament entre una república compromesa amb un projecte col·lectiu de justícia i de solidaritat –Sèrbia– i un conjunt d'estats separatistes capriciosos que reflectien l'augment del capitalisme més dur i de les fórmules més severes d'autoritarisme.

La certificació que és precisament a Sèrbia –i també a Croàcia, és clar– on ha pres forma un sistema polític molt proper al feixisme ha trigat a obrir-se pas en una part de l'esquerra, que s'ha deixat portar, a més, per una lamentable manera d'analitzar les coses: la que condueix a adoptar, per sistema, la posició contrària a la comunament defensada en els mitjans de comunicació. Més enllà de tots els factors esmentats, sembla que el gros de l'esquerra ha tingut greus problemes per ordenar les dades que arribaven de Iugoslàvia i que, en particular, s'ha pres el seu temps per establir una relació entre el que ha succeït a Sèrbia entre 1986 i 1991 i els esdeveniments que prengueren forma a partir d'aquest últim any. Una bona part de l'esquerra sembla que continua ignorant, en fi, que a Bòsnia-Herzegovina està en joc el projecte de mestissatge de tot el continent europeu: si legitimem a Bòsnia l'aparició d'estats ètnicament homogenis, haurem de fer el mateix en altres escenaris. Més enllà d'això, no cal afegir que el concepte d'“Estat ètnicament homogeni” no té res a veure amb una concepció emancipadora.

19. QUIN ÉS EL PANORAMA PREVISIBLE PER AL FUTUR ALS BALCANS OCCIDENTALS?

En el que resta de la federació iugoslava sembla inevitable la configuració de *diversos estats independents*, si bé no és senzill establir quin en serà el nombre i quin el seu grau de consolidació. Encara que tres d'ells -Sèrbia, Croàcia i Eslovènia- semblen més o menys consolidats, el futur de la resta és incert: no resulta impensable, de cap manera, que el seu territori, o algunes de les seves parts, acabi sumant-se a la “gran Sèrbia” o a la “gran Croàcia”. No oblidem, d'altra banda, l'escàs interès que la “comunitat internacional” mostra per l'ocupació, ja prolongada, de Krajina i Eslavònia, a Croàcia, per les milícies sèrbies. Aquesta ocupació és una font permanent de conflictes i molt probablement –a menys que els territoris en qüestió acabin formant part de complicades transaccions– serà a l'origen d'una nova guerra serbo-croata. Aquesta última pot desencadenar-se també si les milícies sèrbies, a la recerca d'una sortida al mar, assumeixen com a objectiu l'ocupació de nous territoris a la costa de l'Adriàtic.

Al marge d'això, és probable que a Bòsnia s'imposi un petit Estat musulmà, entorn de la ciutat de Sarajevo i en alguns enclavaments menors. Kosovo bé pot ser escenari d'un nou conflicte bèl·lic on es dirimeixi la seva pertinença a Sèrbia o el seu dret a una autodeterminació que podria conduir a la integració a Albània. Macedònia, per la seva part, sembla haver avançat en la seva configuració com un Estat independent, encara que està rodejada de potències hostils. La mateixa entitat de Montenegro -immers en una aliança amb la totpoderosa Sèrbia, de la qual amb prou feines ha extret beneficis- està en qüestió.

En el seu estadi de principis dels anys noranta, els conflictes iugoslavs remetien a una portentosa *repetició de la història*: és significatiu que els grans blocs que es dibuixaven al principi del segle XX es mantinguin avui pràcticament inalterats. Com aleshores, ens trobem amb un bloc occidentalista i catòlic -que va des d'Alemanya, a través d'Àustria, i incorpora Eslovènia i Croàcia-, amb un altre d'eslavòfil i ortodox -que uneix Rússia, Sèrbia, i per diverses raons, Grècia- i amb un tercer d'orientalitzant i musulmà -on es troben amb diferents intensitats, Bòsnia, Albània, Kosovo, Macedònia i Turquia-. Pràcticament cap de les aliances -i de les oposicions- del passat no s'ha vist alterada al cap de gairebé un segle, i això malgrat guerres mundials, col·lisions entre blocs, industrialitzacions i socialismes reals.

No podem d'oblidar, de tota manera, que al costat d'incertituds i antigues aliances consolidades, no falten dades que apunten a la possibilitat d'una reconstrucció civilitzada d'antics llaços. Així, per exemple, els imperatius econòmics semblen conduir a una tímida represa de relacions entre Eslovènia i Croàcia, d'un costat, i Sèrbia, de l'altre. La federació vigent fins al 1991 no era tan artificial com algunes anàlisis subratllen: hi existien evidents nexes d'història comuna entre els pobles, com existia una llengua –el serbo-croata– compartida per un 70% dels habitants. Hi ha qui ha suggerit, també, que el grau de crueltat que han assolit, en diversos moments, les tensions bèl·liques als Balcans occidentals només es pot comparar a la sobtada capacitat que els pobles enfrontats han demostrat a l'hora d'emprendre una ràpida represa de les seves relacions.

20. QUÈ HAN DE RECLAMAR AVUI ELS MOVIMENTS PER LA PAU?

Avui la tasca dels moviments pacifistes potser ha de centrar-se en un objectiu no precisament ambiciós a curt termini: assentar les bases a fi que una autèntica cultura de pau s'obri camí i impedeixi que en el futur reapareguin les tensions que es van fer notar durant la segona guerra mundial i que s'han fet sentir els últims anys. Una bona part de les idees dels moviments per la pau de les sis repúbliques de l'antiga Iugoslàvia, i de la resta del continent europeu, s'han plasmat els últims mesos en una iniciativa internacional i independent: el Fòrum de Verona. Entre els principis, el respecte i la materialització dels quals ha exigít el Fòrum de Verona, hi ha els següents:

1. L'establiment d'un alto al foc immediat a tots els fronts, acompanyat de la retirada i, si convé, la destrucció de les armes implicades.
2. El no-reconeixement de cap canvi, efectuat per mitjà de la violència, a les fronteres pre-bèl·liques de les diverses repúbliques, sempre sobre la base del rebuig d'aquelles ideologies que propugnen la configuració d'estats ètnicament purs.
3. La garantia del respecte dels drets humans i la persecució de les persones que hagin comès crims de guerra i crims contra la humanitat.
4. La creació d'un fòrum internacional per a la reconciliació, amb el concurs de les forces civils i democràtiques; han de ser aquelles forces que lluiten per la pau, i no els senyors de la guerra, les que decideixin el futur dels seus països respectius.
5. La constitució d'un fons internacional per a la reconstrucció i el desenvolupament, amb l'augment paral·lel del paper dels actors civils locals encarregats de proporcionar ajuda humanitària.
6. El suport al desenvolupament de mitjans de comunicació independents a totes les repúbliques de l'antiga Iugoslàvia.

No cal mencionar, en fi, que el no-reconeixement dels efectes de les polítiques de “neteja ètnica” –i de la correlativa revisió de fronteres– és una exigència prèvia de resolució pacífica dels conflictes. Per fer-ho, no hi ha res millor que recordar un fet decisiu: a l'escenari bosnià d'ara, i a tots els escenaris postiuugoslaus, no hi ha –o no hi ha hagut, com a mínim, durant uns quants mesos– un enfrontament entre comunitats ètniques. No han entrat en col·lisió, com a primera vista pot semblar, musulmans, serbis i croats, sinó que ho han fet dos projectes: l'un de convivència interètnica i intercultural, i l'altre, d'imposicions i exclusivismes. Mai no es remarcarà prou que en la defensa de la ciutat de Sarajevo, principal símbol del primer d'aquests projectes, han col·laborat costat per costat musulmans, serbis i croats. Per això els qui –sovint carregats de bones intencions– semblen entossudits a subratllar que en el nucli del conflicte bosnià hi ha un episodi més de repressió d'una cultura islàmica, estan prenent als musulmans de Bòsnia allò que és el més gran dels seus béns: la seva grandesa no consisteix a haver resistit “com a musulmans” sinó d'haver-ho fet com a ciutadans que, sense renunciar a la seva condició nacional, han apostat, en condicions infames, per la convivència i el respecte mutu.

15 març 1994

BIBLIOGRAFIA

- R. ALI I ALTRES *WHY BOSNIA?* (PAMPHLETEER'S, LONDRES, 1993).
- “UN APPROCCIO NON VIOLENTO ALLA CRISI NELLA EX JUGOSLAVIA” (MIMEO, VERONA, 1992).
- “ARMS INTO EX-YUGOSLAVIA” (MIMEO, AMBERES, 1993).
- “BALKANS ET BALKANISATION”, MONOGRÀFIC D'*HÉRODOTE* (NÚM 63, 1991).
- I.BANAC, *THE NATIONAL QUESTION IN YUGOSLAVIA* (CORNELL UNIVERSITY, ITHACA-LONDRES, 1993).
- J.BANYERES, “BÒSNIA I HERCEGOVINA”, MONOGRÀFIC D'*ALTRES NACIONS* (NÚM. 4, 1985).
- L.J.COHEN, *BROKEN BONDS. THE DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA* (WESTVIEW, LONDRES, 1993).
- H.B.DARBY I ALTRES, *BREVE HISTORIA DE YUGOSLAVIA* (ESPASA CALPE, MADRID, 1992).
- E. DE DIEGO, *LA DESINTEGRACIÓN DE YUGOSLAVIA* (ACTAS, MADRID, 1993).
- S.DRAKULIC, *BALKAN EXPRESS* (HUTCHINSON, LONDRES, 1993).
- B.FÉRON, *YUGOSLAVIE* (LE MONDE-MARABOUT, PARÍS, 1993).
- P.GARDE, *VIE ET MORT DE LA YUGOSLAVIE* (FAYARD, PARÍS, 1992).
- L.F.GARRIDO, *DIARIO DE YUGOSLAVIA* (VOSA, MADRID, 1992).
- J.GIL PECHARROMÁN, “LOS BALCANES CONTEMPORÁNEOS”, A *CUADERNOS DE HISTORIA* 16 (NÚMS. 236 I 237, 1989).
- M.GLENNY, *THE FALL OF YUGOSLAVIA* (PENGUIN, LONDRES, 1992).
- J.GOYTISOLO, *CUADERNO DE SARAJEVO* (EL PAÍS-AGUILAR, MADRID, 1993).
- THE GUARDIAN, *BLOODY BOSNIA* (THE GUARDIAN, LONDRES, 1993).
- B.JELAVICH, *HISTORY OF THE BALKANS* (CAMBRIDGE UNIVERSITY, CAMBRIDGE, 1984).
- J.KRULIC, *HISTOIRE DE LA YUGOSLAVIE. DE 1945 à NOS JOURS* (COMPLEXE, BRUSELAS, 1993).
- J.C.LECHADO I ALTRES, *LOS CONFLICTOS YUGOSLAVOS. UNA INTRODUCCIÓN* (FUNDAMENTOS, MADRID, 1994).
- M.LEGUINECHE, *YUGOSLAVIA KAPUTT* (B, BARCELONA, 1992).

B.MAGAS, *THE DESTRUCTION OF YUGOSLAVIA* (VERSO, LONDRES, 1993).

B.McFARLANE, *YUGOSLAVIA* (PINTER, LONDRES, 1988).

“NATIONALISMES. LA TRAGÉDIE YOUGOSLAVE”, MONOGRÀFIC DE *LE MONDE DIPLOMATIQUE* (Núm.17, 1993).

H.POULTON, *BALKANS* (MINORITY RIGHTS, LONDRES, 1991).

S.P.RAMET, *NATIONALISM AND FEDERALISM IN YUGOSLAVIA, 1962-1991* (INDIANA UNIVERSITY, BLOOMINGTON-INDIANAPOLIS, 1992).

A.ROJO, *YUGOSLAVIA. HOLOCAUSTO EN LOS BALCANES* (PLANETA, BARCELONA, 1992).

J.RUPNIK (DIR.), *DE SARAJEVO à SARAJEVO* (COMPLEXE, BRUSELAS, 1992).

C.SAMARY, *LA FRAGMENTACIÓN DE YUGOSLAVIA* (TALASA, MADRID, 1993).

F.SINGLETON, *A SHORT HISTORY OF THE YUGOSLAV PEOPLES* (CAMBRIDGE UNIVERSITY, CAMBRIDGE, 1993).

H.TERTSCH, *LA VENGANZA DE LA HISTORIA* (EL PAÍS-AGUILAR, MADRID, 1993).

M.THOMPSON, *THE ENDING OF YUGOSLAVIA* (VINTAGE, LONDRES, 1992).

F.VEIGA, *ELS BALCANS. LA DESFETA D'UN SOMNI* (EUMO, VIC, 1993).

“YUGOSLAVIA ROTA”, MONOGRÀFIC DE *CUADERNOS DEL ESTE* (Núm. 5, 1992).

En altres quaderns acostumem a proposar un qüestionari per a l'assimilació i discussió del text. Com que aquest quadern ja ve estructurat en forma de qüestions, voldríem concretar el rigor de la seva anàlisi política, tot suggerint un text per a la reflexió en grup i l'oració cristiana.

Cristianisme i Justícia

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94;
correu-e: espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>